

Hakkel Márton

Városi Műhelyek - esszé vázlat

2013.05.07.

0. a témaválasztásról

A kisléptékű kézműves vagy kisipari műhelyek alkotói műhelyek ma reneszánszukat élik. (...)
(további kidolgozásra)

1. történelmi bevezető

A *kézműves műhely* valószínűleg a kezdetektől fogva létezik, mióta eszközhasználatról és tárgykészítésről beszélhetünk. A 19. század közepe táján lezajló ipari forradalomig a tárgykészítés fejlődése a műhelyek keretein belül történhetett. Ennek az eleinte évezredes, majd évszázados lassúságú folyamat-láncnak - megszakítás nélkül - egymásba kapcsolódó láncszemei a mesterek és tanítványok (legények és inasok). A fejlődés szempontjából a legérdekesebbek a kereskedővárosok kézműves műhelyei, ahol a rendelkezésre álló, könnyen beszerezhető nyersanyagokra támaszkodhattak az iparosok. Például a középkori és reneszánsz Firenze erős posztóiparának alappillérei a beszállított gyapjú, len és kender mellett az Arno folyó vize (a ruhakészítéshez sok víz kell), a casertinói erdőkből kitermelt farönkök (szárító tartószerkezete) és a Róma közeli tolfai bányából kitermelt, a posztó tartós festéséhez elengedhetetlen timsó. A **céhes rendszer**, az iparosok érdekvédő képviselője, Európa-szerte a középkorban vált elterjedtté. A céheket az egyes iparágak kézműves mesterei hozták létre. Szabályzataikat eleinte a városi tanács, ill. a világi és egyházi földesurak hagyták jóvá, majd ezek a 17. századtól kezdve folyamatosan a király hatásköre alá kerültek. A céhek szabályai többek között rendelkeztek az inasok és legények munkavállalási rendjéről (pl. mikor, hogyan lehetett egy inast felszabadítani, munkaidő, munkabér, stb.) és ugyanúgy a mesterré avatáshoz elengedhetetlen mesterremek színvonaláról és elkészítésének feltételeiről. Bár a céhekbe bekerülni nem mindig volt egyszerű, ugyanakkor rangosabb céhekbe kerülve a mesterek kiváltságos társadalmi helyzetbe emelkedhettek, olyannyira, hogy sokszor egy-egy mesterség képviselői nem tömörültek külön céhbe, hanem csatlakoztak egy már meglévő, erős csoporthoz, például a festők az orvosok és patikusok céhéhez (szintén Firenzében).

A 18-19. század folyamán, a **tőkés ipari fellendülés**, és az ennek bekövetkezett társadalmi-gazdasági (szabad versenyben való termelés) változások egyenesen vezettek a céhek törvényszerű felbomlásához. Az átmenetet követően már tisztán szétválik a nagy nyersanyag- és energiaigényű, gépesített ipari termelés, ill. a továbbra is műhelyekben történő kisipari mestermunka, városokban és vidéken egyaránt. Míg a 19-20. században a kisiparos/kézműiparos mesterek megbecsültsége és társadalmi státusza fokozatosan csökken, az egyre nagyobb autonómiát élvező művészeti ágak különböző műhelyei kerülhetnek inkább figyelmünk előterébe (pl. festészet, szobrászat).

A Szecesszió vagy a Bauhaus iparművészeinek műhelyei már inkább **műtermek**, ahol a tárgykészítésben nem mennyiségi, hanem tisztán minőségi tényezők a meghatározók. A Bauhaus-iskola formatervezett használati tárgyainak sokszorosítását - mintamodell alapján - a fejlett gyáriparra bízta. Szétválik a tiszta (szellemi) és a koszos (kézi) munka.

A 20. század második felében, a műhely mintha szégyellné eredeti jellegzetességeit: nyersanyag, köztes állapotok és végtermék sokszor egy térben található, a külső megítélő számára akár szétválaszthatatlan "rendetlenségben". A műhely mintha szellemi babérokra törne, vagy pont fordítva: mintha az értelmiségiek fokról-fokra megirigyelnék a kétkézi munka eredményeinek kézzelfoghatóságát - létrejönnek úgynevezett "**szellemi műhelyek**" is, melyek legtöbbször nem is

kötődnek konkrét alkotói helyhez (hisz az alkotás maga az eszmecsere), e helyett az együttműködői társaságot magát jelöli a kifejezés.

2. műhely fogalma és típusai

Műhely alatt értek egy olyan helyet, ahol döntően kézi módszerekkel készülnek használati vagy dísz tárgyak. A kézműves technika korunkban magától értetődő természetességgel egészül ki kézi hajtású, elektromos vagy motoros gépekkel a munka hatékonyságának növelése érdekében. Mégis, "műhelyről" általában csak addig beszélünk, amíg a hatékonyság maximalizálásának esetlegesen felmerülő igénye - legtöbbször a profit növelésének céljából - nem eredményezi a munka és a termelés olyan léptékbeli növekedését, amely végső soron háttérbe szorítja a munkavégzés örömeinek és a tárgyak személyessé formálásának szempontjait.

A sorozatgyártásban, bár a gépek a pontos és precíz megmunkálást az összes létrehozott termékre azonos szinten biztosítják, a hagyományosan kézzel készített tárgyak egyedi minősége mégis csökkeni látszik. Ennek egyik fő okát abban látom, hogy a kézműves technológiában jóval rugalmasabban lehetséges a formai kísérletezés. A megoldás finomítását célzó invenció szinte magából a munkafolyamatból bomlik ki, amennyiben az alkotó gondolatban folyamatosan reflektál saját keze munkájára. Ennek a "kézmozdulatok és ideák" közötti termékeny párbeszédnek köszönhető, hogy a műhely nem pusztán sokszorosító vagy másolóhely, hanem egy adott feladványhoz (igényhez) kapcsolódó megoldási variációk születésének a tere.

privát műhely: ahol valamely (gépekkel segített, de) kézműves technológián alapuló szakember dolgozik (pl. egy asztalos műhely).

nyitott műhely: ahol ideiglenesen külsősök is bekapcsolódhatnak a munkába (pl. Szövetség 39.)

közösségi műhely: ahol célzottan csoportos foglalkozások vannak (pl. Noha-stúdió)

(virtuális műhely: arqitecturas colectivas

spanyol építészek, akik virtuálisan tartják a kapcsolatot. Egy-egy projekt kivitelezése során találkoznak, barkácsolnak, hazamennek. <http://arquitecturascolectivas.net/>)

3. példák az egyes típusokra, jellegzetességeik (további kidolgozásra)

privát műhely

- Rácz Lőrinc műhelye a 11. kerületi hídvégi utcában

- Gellérthegyi műteremlakások?

megosztott műhely / alkotói-szövetség

- Szövetség 39.

- Heinrich alkotói szint

felsorolás + 2-3 mondattal jellemezve: Müszi, Jurányi inkubátorház,

nyitott műhely:

- Csolnoky Zsófia könyvkötő műhelye a várfok utcában

- bicikliszerelő műhelyek:

bringakonyha:

<http://www.bringakonyha.hu/>

kb. 70 műhelyet tömörítő francia hálózat:

<http://www.heureux-cyclage.org/Les-ateliers-velo-dans-le-monde.html?lang=fr>

a hálózat egyik legnagyobb műhelye:

<http://www.labecaneajules.fr/>

közösségi műhely:

- Noha - önszerveződő művelődési ház: <http://nohastudio.hu>

- S.K. műhely - kerámia saját kezűleg: <http://www.keramia-skmuhely.hu/>

érdekesség: spanyol nyitott műhelyek napja: <http://tallersobertsciutatvella.net/>

4. a műhely eszköztára: műhelytér, eszközök és szerszámok, szakismeret
(további kidolgozásra)

5. a műhelyek szerepe egykor és ma a városban
(Hanák Péter: a kert és műhely)
(további kidolgozásra)